Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 5ης Ιουνίου 2018*

«Προδικαστική παραπομπή – Ιθαγένεια της Ένωσης – Άρθρο 21 ΣΛΕΕ – Δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών – Οδηγία 2004/38/ΕΚ – Άρθρο 3 – Δικαιούχοι – Μέλη της οικογένειας του πολίτη της Ένωσης – Άρθρο 2, σημείο 2, στοιχείο α' – Έννοια του/της "συζύγου" – Γάμος μεταξύ προσώπων του ιδίου φύλου – Άρθρο 7 – Δικαίωμα διαμονής άνω των τριών μηνών – Θεμελιώδη δικαιώματα»

Στην υπόθεση C-673/16,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Curtea Constituțională (Συνταγματικό Δικαστήριο, Ρουμανία) με απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2016, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 30 Δεκεμβρίου 2016, στο πλαίσιο της δίκης

Relu Adrian Coman,

Robert Clabourn Hamilton,

Asociația Accept

κατά

Inspectoratul General pentru Imigrări,

Ministerul Afacerilor Interne,

παρισταμένου του:

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους K. Lenaerts, Πρόεδρο, A. Tizzano, Αντιπρόεδρο, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič (εισηγητή), J. L. da Cruz Vilaça, A. Rosas, C.G. Fernlund και C. Vajda, προέδρους τμήματος, E. Juhász, A. Arabadjiev, M. Safjan, D. Šváby, M. Berger, E. Jarašiūnas και E. Regan, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Wathelet

γραμματέας: R. Șereș, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 21ης Νοεμβρίου 2017,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ρουμανική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

– ο R. A. Coman και ο R. C. Hamilton, εκπροσωπούμενοι από την R. Iordache και τον R. Wintemute, consilieri, καθώς και από την R.-I. Ionescu, avocat,

– η Asociația Accept, εκπροσωπούμενη από την R. Iordache και τον R. Wintemute, consilieri, καθώς και από την R.-I. Ionescu, avocat, επικουρούμενους από την J. F. MacLennan, solicitor,

– η Ρουμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη αρχικά από τον R.-H. Radu, καθώς και από τις C. M. Florescu, E. Gane και R. Mangu, στη συνέχεια από τον C. R. Canțăr καθώς και από τις C. M. Florescu, E. Gane και R. Mangu,

– το Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, εκπροσωπούμενο από τον C. F. Asztalos, καθώς και από τις M. Roșu και C. Vlad,

– η Λεττονική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις I. Kucina και V. Soņeca,

– η Ουγγρική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους M. Z. Fehér και G. Koós, καθώς και από την M. M. Tátrai,

– η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις M. A. M. de Ree και M. K. Bulterman,

– η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna, καθώς και από τις M. Kamejsza-Kozłowska και M. Szwarc,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τις L. Nicolae και E. Montaguti, καθώς και από τον I. V. Rogalski,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 11ης Ιανουαρίου 2018,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 2, σημείο 2, στοιχείο α′, του άρθρου 3, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχεία α′ και β′, καθώς και του άρθρου 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών της οικογένειάς τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77, και διορθωτικό ΕΕ 2004, L 229, σ. 35).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, των Relu Adrian Coman και Robert Clabourn Hamilton καθώς και της Asoația Accept (στο εξής, από κοινού: Coman κ.λπ.) και, αφετέρου, της Inspectoratul General pentru Imigrări (γενικής επιθεωρήσεως μεταναστεύσεως, Ρουμανία) (στο εξής: Επιθεώρηση) και του Ministerul Afacerilor Interne (Υπουργείου Εσωτερικών, Ρουμανία), σχετικά με τις προϋποθέσεις χορηγήσεως στον R. C. Hamilton δικαιώματος διαμονής άνω των τριών μηνών στη Ρουμανία.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Η αιτιολογική σκέψη 31 της οδηγίας 2004/38 αναφέρει τα εξής:

«(31) Η παρούσα οδηγία σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται, ιδίως, από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με την απαγόρευση διακρίσεων που περιέχει ο Χάρτης, τα κράτη μέλη θα πρέπει να εφαρμόζουν την παρούσα οδηγία χωρίς να προβαίνουν σε διακρίσεις κατά των δικαιούχων της παρούσας οδηγίας λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών ή άλλου είδους φρονημάτων, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, ύπαρξης αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.»

4 Το άρθρο 2 της οδηγίας αυτής, με τίτλο «Ορισμοί», προβλέπει στο σημείο 2, στοιχεία α′ και β′, τα ακόλουθα:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

[…]

2) “μέλος της οικογένειας”:
   α) ο (η) σύζυγος·
   β) ο (η) σύντροφος με τον (την) οποίο(-α) ο πολίτης της Ένωσης έχει σχέση καταχωρισμένης συμβίωσης, βάσει της νομοθεσίας κράτους μέλους, εφόσον η νομοθεσία του κράτους μέλους υποδοχής αναγνωρίζει τη σχέση καταχωρισμένης συμβίωσης ως ισοδύναμη προς τον γάμο, και σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται στην οικεία νομοθεσία του κράτους μέλους υποδοχής·

[…]».

5 Το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Δικαιούχοι», ορίζει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία ισχύει για όλους τους πολίτες της Ένωσης οι οποίοι μεταβαίνουν ή διαμένουν σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του οποίου είναι υπήκοοι καθώς και τα μέλη των οικογενειών τους κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 2 σημείο 2 που τους συνοδεύουν ή πηγαίνουν να τους συναντήσουν.

2. Με την επιφύλαξη τυχόν ατομικού δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής των ενδιαφερομένων και σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία του, το κράτος μέλος υποδοχής διευκολύνει την είσοδο και τη διαμονή των ακόλουθων προσώπων:

α) κάθε άλλου μέλους της οικογένειας, ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς του, που δεν εμπίπτει στον ορισμό του άρθρου 2 σημείο 2 εφόσον συντηρείται από τον πολίτη της Ένωσης που έχει ίδιον δικαίωμα διαμονής ή ζει υπό τη στέγη του στη χώρα προέλευσης, ή εφόσον σοβαροί λόγοι υγείας καθιστούν απολύτως αναγκαία την προσωπική φροντίδα του εν λόγω μέλους της οικογένειας από τον πολίτη της Ένωσης·

β) του (της) συντρόφου με τον (την) οποίο(-α) ο πολίτης της Ένωσης έχει σταθερή σχέση, δεόντως αποδεδειγμένη.

Το κράτος μέλος υποδοχής αναλαμβάνει εκτενή εξέταση της προσωπικής κατάστασης και αιτιολογεί κάθε άρνηση εισόδου ή διαμονής των προσώπων αυτών.»

6 Το άρθρο 7 της ίδιας οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Δικαίωμα διαμονής άνω των τριών μηνών», ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Όλοι οι πολίτες της Ένωσης έχουν δικαίωμα διαμονής στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, εφόσον:

α) είναι μισθωτοί ή μη μισθωτοί στο κράτος μέλος υποδοχής, ή

β) διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη των οικογενειών τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν κατά τη διάρκεια της περιόδου παραμονής τους το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, καθώς και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας στο κράτος μέλος υποδοχής, ή

γ)

– έχουν εγγραφεί σε ιδιωτικό ή δημόσιο ίδρυμα, εγκεκριμένο ή χρηματοδοτούμενο από το κράτος μέλος υποδοχής βάσει της νομοθεσίας ή της διοικητικής πρακτικής του, για να παρακολουθήσουν κατά κύριο λόγο σπουδές, συμπεριλαμβανομένων μαθημάτων επαγγελματικής κατάρτισης, και

– διαθέτουν πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας στο κράτος μέλος υποδοχής και βεβαιώνουν την αρμόδια εθνική αρχή, με δήλωση ή με ισοδύναμο μέσο της επιλογής τους, ότι διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη της οικογένειάς τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής κατά τη διάρκεια της παραμονής τους, ή

δ) είναι μέλη της οικογένειας τα οποία συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν πολίτη της Ένωσης που πληροί τους όρους που αναφέρονται στα στοιχεία α), β) ή γ).

2. Το δικαίωμα διαμονής που προβλέπεται στην παράγραφο 1 εκτείνεται στα μέλη της οικογένειας τα οποία δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, όταν συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν, στο κράτος μέλος υποδοχής, τον πολίτη της Ένωσης και εφόσον ο εν λόγω πολίτης πληροί τους όρους που αναφέρονται στην παράγραφο 1 στοιχεία α), β) ή γ).

3. Για τους σκοπούς της παραγράφου 1 στοιχείο α) η ιδιότητα του μισθωτού ή του μη μισθωτού διατηρείται για τον πολίτη της Ένωσης που δεν είναι πλέον μισθωτός ή μη μισθωτός στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) αν ο ενδιαφερόμενος είναι προσωρινά ανίκανος προς εργασία εξαιτίας ασθενείας ή ατυχήματος·

β) αν ο ενδιαφερόμενος έχει καταγραφεί δεόντως ως ακουσίως άνεργος, έχοντας ασκήσει επαγγελματική δραστηριότητα άνω του ενός έτους, και έχει καταγραφεί ως πρόσωπο το οποίο αναζητεί εργασία στην αρμόδια υπηρεσία απασχόλησης·

γ) αν ο ενδιαφερόμενος έχει καταγραφεί δεόντως ως ακουσίως άνεργος μετά τη λήξη ισχύος της σύμβασης εργασίας ορισμένου χρόνου με διάρκεια μικρότερη του ενός έτους ή αφού κατέστη ακουσίως άνεργος κατά τη διάρκεια των πρώτων δώδεκα μηνών και έχει καταγραφεί στην αρμόδια υπηρεσία απασχόλησης ως πρόσωπο το οποίο αναζητεί εργασία. Στην περίπτωση αυτή, η ιδιότητα του εργαζομένου διατηρείται επί χρονικό διάστημα που δεν μπορεί να είναι μικρότερο του εξαμήνου·

δ) αν ο ενδιαφερόμενος παρακολουθεί μαθήματα επαγγελματικής κατάρτισης. Εκτός εάν ο ενδιαφερόμενος είναι ακουσίως άνεργος, η διατήρηση της ιδιότητας του εργαζομένου προϋποθέτει την ύπαρξη σχέσης μεταξύ της προηγούμενης επαγγελματικής δραστηριότητας και της κατάρτισης.

4. Κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 1 στοιχείο δ) και την παράγραφο 2 μόνο ο (η) σύζυγος, ο καταχωρισμένος σύντροφος που προβλέπεται στο άρθρο 2 παράγραφος 2 στοιχείο β) και τα συντηρούμενα τέκνα έχουν δικαίωμα διαμονής ως μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, ο οποίος πληροί τους όρους της παραγράφου 1 στοιχείο γ). Το άρθρο 3 παράγραφος 2 ισχύει για τους συντηρούμενους απευθείας ανιόντες, καθώς και εκείνους του (της) συζύγου ή του καταχωρισμένου συντρόφου.»

Το ρουμανικό δίκαιο

7 Το άρθρο 259, παράγραφοι 1 και 2, του Codul Civil (αστικού κώδικα) ορίζει τα εξής:

«1. Γάμος είναι η ένωση ενός άνδρα και μιας γυναίκας που συνάπτεται με ελεύθερη συναίνεση και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπει ο νόμος.

2. Ο άνδρας και η γυναίκα έχουν δικαίωμα να συνάψουν γάμο προκειμένου να δημιουργήσουν οικογένεια.»

8 Το άρθρο 277, παράγραφοι 1, 2 και 4, του αστικού κώδικα ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Ο γάμος μεταξύ προσώπων του ιδίου φύλου απαγορεύεται.

2. Οι γάμοι μεταξύ προσώπων του ιδίου φύλου, οι οποίοι συνάπτονται ή τελούνται στην αλλοδαπή από Ρουμάνους υπηκόους ή από αλλοδαπούς, δεν αναγνωρίζονται στη Ρουμανία. […]

4. Οι νομοθετικές διατάξεις οι οποίες αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία στην επικράτεια της Ρουμανίας των πολιτών των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου παραμένουν εφαρμοστέες.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

9 Ο R. A. Coman, ρουμανικής και αμερικανικής ιθαγενείας, και ο R. C. Hamilton, αμερικανικής ιθαγενείας, γνωρίστηκαν στη Νέα Υόρκη (Ηνωμένες Πολιτείες) τον Ιούνιο του 2002 και συγκατοίκησαν στην πόλη αυτή από τον Μάιο του 2005 έως τον Μάιο του 2009. Ο R. A. Coman εγκαταστάθηκε εν συνεχεία στις Βρυξέλλες (Βέλγιο) προκειμένου να εργασθεί στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ως βοηθός βουλευτή, ενώ ο R. C. Hamilton εξακολούθησε να ζει στη Νέα Υόρκη. Στις 5 Νοεμβρίου 2010, συνήψαν γάμο στις Βρυξέλλες.

10 Τον Μάρτιο του 2012, ο R. A. Coman έπαψε να εργάζεται στο Κοινοβούλιο, συνέχισε όμως να ζει στις Βρυξέλλες, όπου ελάμβανε επίδομα ανεργίας έως τον Ιανουάριο του 2013.

11 Τον Δεκέμβριο του 2012, ο R. A. Coman και ο R. C. Hamilton απευθύνθηκαν στην Επιθεώρηση προκειμένου να ενημερωθούν σχετικά με τη διαδικασία και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ο R. C. Hamilton, ο οποίος δεν ήταν πολίτης της Ένωσης, θα μπορούσε, ως μέλος της οικογένειας του R. A. Coman, να αποκτήσει δικαίωμα νόμιμης διαμονής στη Ρουμανία για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών.

12 Στις 11 Ιανουαρίου 2013, σε απάντηση στο ως άνω αίτημα, η Επιθεώρηση ενημέρωσε τους R. A. Coman και R. C. Hamilton ότι ο τελευταίος έχει δικαίωμα διαμονής τριών μόνο μηνών, καθότι, σύμφωνα με τον αστικό κώδικα δεν αναγνωρίζεται γάμος όσον αφορά άτομα του ιδίου φύλου και, επιπροσθέτως, ότι δεν ήταν δυνατόν να παραταθεί το δικαίωμα του R. C. Hamilton για προσωρινή διαμονή στη Ρουμανία για λόγους οικογενειακής επανενώσεως.

13 Στις 28 Οκτωβρίου 2013, οι R. A. Coman κ.λπ. άσκησαν ενώπιον του Judecătoria Sectorului 5 București (πρωτοδικείου του τομέα 5 Βουκουρεστίου, Ρουμανία) προσφυγή κατά της Επιθεωρήσεως με αίτημα να διαπιστωθεί η ύπαρξη δυσμενούς διακρίσεως λόγω γενετήσιου προσανατολισμού, όσον αφορά την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης, και να υποχρεωθεί η Επιθεώρηση να παύσει τη δυσμενή αυτή διάκριση και να τους καταβάλει χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης.

14 Στο πλαίσιο της ένδικης αυτής διαφοράς, οι R. A. Coman κ.λπ. προέβαλαν ένσταση αντισυνταγματικότητας του άρθρου 277, παράγραφοι 2 και 4, του αστικού κώδικα. Ισχυρίζονται, συγκεκριμένα, ότι η μη αναγνώριση, όσον αφορά την άσκηση του δικαιώματος διαμονής, των γάμων μεταξύ προσώπων του ιδίου φύλου που συνάπτονται στην αλλοδαπή συνιστά παράβαση των διατάξεων του Συντάγματος της Ρουμανίας που προστατεύουν το δικαίωμα στην προσωπική, την οικογενειακή και την ιδιωτική ζωή, καθώς και των διατάξεων σχετικά με την αρχή της ισότητας.

15 Με διάταξη της 18ης Δεκεμβρίου 2015, το Judecătoria Sectorului 5 București (πρωτοδικείο του τομέα 5 Βουκουρεστίου) ζήτησε από το Curtea Constituțională (Συνταγματικό Δικαστήριο, Ρουμανία) να αποφανθεί επί της εν λόγω ενστάσεως.

16 Το Curtea Constituțională (Συνταγματικό Δικαστήριο) επισημαίνει ότι η υπό κρίση υπόθεση αφορά την αναγνώριση ενός νομίμως συναφθέντος στην αλλοδαπή γάμου μεταξύ πολίτη της Ένωσης και του ιδίου φύλου συζύγου του, υπηκόου τρίτου κράτους, από την άποψη του δικαιώματος στην οικογενειακή ζωή και του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας, εξεταζόμενων υπό το πρίσμα της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω γενετήσιου προσανατολισμού. Στο πλαίσιο αυτό, το ανωτέρω δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς την ερμηνεία που πρέπει να δοθεί σε διάφορες έννοιες που περιέχονται στις σχετικές διατάξεις της οδηγίας 2004/38, υπό το πρίσμα του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (στο εξής: Χάρτης) και της πρόσφατης νομολογίας του Δικαστηρίου, καθώς και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

17 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Curtea Constituțională (Συνταγματικό Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Περιλαμβάνει ο όρος “σύζυγος”, κατά το άρθρο 2, σημείο 2, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38, σε συνδυασμό με τα άρθρα 7, 9, 21 και 45 του Χάρτη, τον έχοντα το ίδιο φύλο σύζυγο, υπήκοο κράτους μη μέλους της Ένωσης, ενός πολίτη της Ένωσης με τον οποίο ο πολίτης της Ένωσης νομίμως συνήψε γάμο βάσει της νομοθεσίας κράτους μέλους άλλου από το κράτος υποδοχής;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, υποχρεώνουν το άρθρο 3, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος [2], της οδηγίας 2004/38, σε συνδυασμό με τα άρθρα 7, 9, 21 και 45 του Χάρτη, το κράτος μέλος υποδοχής να χορηγήσει δικαίωμα διαμονής στην επικράτειά του για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών στον έχοντα το ίδιο φύλο σύζυγο ενός πολίτη της Ένωσης;

3) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, δύναται ο έχων το ίδιο φύλο σύζυγος, υπήκοος κράτους μη μέλους της Ένωσης, πολίτη της Ένωσης με τον οποίο ο πολίτης της Ένωσης νομίμως συνήψε γάμο βάσει της νομοθεσίας κράτους μέλους άλλου από το κράτος υποδοχής, να εμπίπτει στον όρο “άλλο μέλος της οικογένειας”, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38, ή στον όρο “σύντροφος με τον (την) οποίο(-α) ο πολίτης της Ένωσης έχει

σταθερή σχέση, δεόντως αποδεδειγμένη", κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο β', της εν λόγω οδηγίας, με συνακόλουθη υποχρέωση του κράτους μέλους υποδοχής να διευκολύνει την είσοδο και τη διαμονή του, ακόμη και αν το κράτος υποδοχής δεν αναγνωρίζει τον γάμο μεταξύ προσώπων του ιδίου φύλου ούτε προβλέπει οποιονδήποτε άλλον εναλλακτικό τρόπο νομικής αναγνωρίσεως, όπως η καταχωρισμένη συμβίωση;

4) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο τρίτο ερώτημα, υποχρεώνουν το άρθρο 3, παράγραφος 2, και το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, σε συνδυασμό με τα άρθρα 7, 9, 21 και 45 του Χάρτη, το κράτος μέλος υποδοχής να χορηγήσει δικαίωμα διαμονής στην επικράτειά του για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών στον έχοντα το ίδιο φύλο σύζυγο ενός πολίτη της Ένωσης;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

18 Πρέπει να υπομνησθεί ότι, σύμφωνα με πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η οδηγία 2004/38 αποσκοπεί στη διευκόλυνση της ασκήσεως του θεμελιώδους και ατομικού δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών που παρέχεται απευθείας στους πολίτες της Ένωσης βάσει του άρθρου 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και ότι η οδηγία αυτή έχει κυρίως ως σκοπό να ενισχύσει το εν λόγω δικαίωμα (αποφάσεις της 12ης Μαρτίου 2014, O. και B., C-456/12, EU:C:2014:135, σκέψη 35, της 18ης Δεκεμβρίου 2014, McCarthy κ.λπ., C-202/13, EU:C:2014:2450, σκέψη 31, καθώς και της 14ης Νοεμβρίου 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, σκέψη 31).

19 Κατά το γράμμα του άρθρου 3, παράγραφος 1, η οδηγία 2004/38 ισχύει για όλους τους πολίτες της Ένωσης που μεταβαίνουν ή διαμένουν σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο του οποίου έχουν την ιθαγένεια, καθώς και για τα μέλη των οικογενειών τους, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 2, σημείο 2, τα οποία τους συνοδεύουν ή μεταβαίνουν στο κράτος αυτό προκειμένου να διαμείνουν μαζί τους.

20 Συναφώς, όπως το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως αποφανθεί, από τη γραμματική, συστηματική και τελολογική ερμηνεία των διατάξεων της οδηγίας 2004/38, προκύπτει ότι η οδηγία αυτή διέπει αποκλειστικώς τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής πολίτη της Ένωσης σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο της ιθαγένειάς του και δεν μπορεί να θεμελιώσει παράγωγο δικαίωμα διαμονής υπηκόων τρίτων κρατών που είναι μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης εντός του κράτους μέλους του οποίου την ιθαγένεια έχει ο πολίτης αυτός (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 12ης Μαρτίου 2014, O. και B., C-456/12, EU:C:2014:135, σκέψη 37, της 10ης Μαΐου 2017, Chavez-Vilchez κ.λπ., C-133/15, EU:C:2017:354, σκέψη 53, καθώς και της 14ης Νοεμβρίου 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, σκέψη 32).

21 Εν προκειμένω, όπως εκτέθηκε στις σκέψεις 9 έως 11 της παρούσας αποφάσεως, ο R. A. Coman, ρουμάνικής και αμερικανικής ιθαγενείας, και ο R. C. Hamilton, αμερικανικής ιθαγενείας, απευθύνθηκαν στην Επιθεώρηση προκειμένου να ενημερωθούν για τη διαδικασία και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ο R. C. Hamilton μπορούσε, ως μέλος της οικογένειας του R. A. Coman, να αποκτήσει παράγωγο δικαίωμα διαμονής στη Ρουμανία, κράτος μέλος του οποίου την ιθαγένεια έχει ο R. A. Coman. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να θεμελιωθεί παράγωγο δικαίωμα διαμονής του R. C. Hamilton στην οδηγία 2004/38, της οποίας την ερμηνεία ζητεί το αιτούν δικαστήριο.

22 Πάντως, όπως το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως κρίνει, μολονότι τυπικά το αιτούν δικαστήριο περιόρισε τα ερωτήματά του στην ερμηνεία των διατάξεων της οδηγίας 2004/38, το γεγονός αυτό δεν εμποδίζει το Δικαστήριο να του παράσχει όλα τα στοιχεία ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης που μπορεί να αποδειχθούν χρήσιμα για την εκδίκαση της υποθέσεως της οποίας έχει επιληφθεί, ανεξαρτήτως του αν το αιτούν δικαστήριο έχει κάνει σχετική μνεία κατά τη διατύπωση των

ερωτημάτων του (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 10ης Μαΐου 2017, Chavez-Vilchez κ.λπ., C-133/15, EU:C:2017:354, σκέψη 48, καθώς και της 14ης Νοεμβρίου 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, σκέψη 28 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

23 Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι υπήκοοι τρίτων κρατών, μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, οι οποίοι δεν μπορούσαν να θεμελιώσουν, βάσει των διατάξεων της οδηγίας 2004/38, παράγωγο δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος του οποίου την ιθαγένεια έχει ο πολίτης αυτός, ήταν εντούτοις δυνατόν αντλήσουν το εν λόγω δικαίωμα από το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ (απόφαση της 14ης Νοεμβρίου 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, σκέψη 46).

24 Ειδικότερα, το Δικαστήριο έκρινε ότι οσάκις, στο πλαίσιο πραγματικής διαμονής πολίτη της Ένωσης σε διαφορετικό κράτος μέλος από εκείνο του οποίου έχει την ιθαγένεια, δυνάμει και τηρουμένων των προϋποθέσεων της οδηγίας 2004/38, έχει δημιουργηθεί ή εδραιωθεί οικογενειακή ζωή εντός αυτού του κράτους μέλους, η πρακτική αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων που ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης αντλεί από το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, επιτάσσει η οικογενειακή ζωή που διήγε ο πολίτης αυτός στο εν λόγω κράτος μέλος να μπορεί να συνεχισθεί, κατόπιν της επιστροφής του στο κράτος μέλος του οποίου έχει την ιθαγένεια, διά της χορηγήσεως παράγωγου δικαιώματος διαμονής στο ενδιαφερόμενο μέλος της οικογένειας το οποίο είναι υπήκοος τρίτου κράτους. Πράγματι, ελλείψει τέτοιου παράγωγου δικαιώματος διαμονής, ο πολίτης αυτός της Ένωσης θα μπορούσε να αποτραπεί από το να εγκαταλείψει το κράτος μέλος του οποίου έχει την ιθαγένεια προκειμένου να ασκήσει το δυνάμει του άρθρου 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, δικαίωμά του διαμονής εντός άλλου κράτους μέλους, για τον λόγο ότι δεν θα είχε τη βεβαιότητα ότι θα μπορούσε να συνεχίσει να διάγει, στο κράτος μέλος καταγωγής του, την οικογενειακή ζωή που θα έχει κατά τον τρόπο αυτόν δημιουργήσει ή εδραιώσει στο κράτος μέλος υποδοχής (βλ., συναφώς, απόφαση της 12ης Μαρτίου 2014, O. και B., C-456/12, EU:C:2014:135, σκέψη 54 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

25 Όσον αφορά τις προϋποθέσεις χορηγήσεως του παράγωγου αυτού δικαιώματος διαμονής, το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει ότι αυτές δεν πρέπει να είναι αυστηρότερες από τις προβλεπόμενες στην οδηγία 2004/38 για τη χορήγηση του εν λόγω δικαιώματος σε υπήκοο τρίτου κράτους ο οποίος είναι μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, εγκαθιστάμενος σε διαφορετικό κράτος μέλος από εκείνο του οποίου έχει την ιθαγένεια. Πράγματι, η οδηγία αυτή πρέπει να εφαρμόζεται κατ' αναλογίαν στην περίπτωση την οποία αφορά η προηγούμενη σκέψη της παρούσας αποφάσεως (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 12ης Μαρτίου 2014, O. και B., C-456/12, EU:C:2014:135, σκέψεις 50 και 61, της 10ης Μαΐου 2017, Chavez-Vilchez κ.λπ., C-133/15, EU:C:2017:354, σκέψεις 54 και 55, καθώς και της 14ης Νοεμβρίου 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, σκέψη 61).

26 Εν προκειμένω, τα υποβληθέντα από το αιτούν δικαστήριο ερωτήματα στηρίζονται στην παραδοχή ότι, κατά τη διάρκεια της πραγματικής διαμονής του στο Βέλγιο δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38, ο R. A. Coman δημιούργησε ή εδραίωσε, στο πλαίσιο αυτό, οικογενειακή ζωή με τον R. C. Hamilton.

27 Υπό το πρίσμα των ως άνω σκέψεων πρέπει να εξετασθούν τα ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο.

Επί του πρώτου ερωτήματος

28 Με το πρώτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν, οσάκις πολίτης της Ένωσης έχει κάνει χρήση του δικαιώματός του ελεύθερης κυκλοφορίας, μεταβαίνοντας και διαμένοντας πράγματι, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38, σε διαφορετικό κράτος μέλος από εκείνο του οποίου έχει την ιθαγένεια, και έχει, στο πλαίσιο αυτό, δημιουργήσει ή εδραιώσει οικογενειακή ζωή με ιδίου φύλου υπήκοο τρίτου κράτους με τον οποίο

έχει συνάψει νομίμως γάμο εντός του κράτους μέλους υποδοχής, το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους του οποίου την ιθαγένεια έχει ο πολίτης της Ένωσης δεν δύνανται να αρνηθούν να χορηγήσουν στον προμνησθέντα υπήκοο τρίτου κράτους δικαίωμα διαμονής στο έδαφος του κράτους μέλους αυτού, με την αιτιολογία ότι η νομοθεσία του εν λόγω κράτους μέλους δεν προβλέπει γάμο μεταξύ ατόμων του ιδίου φύλου.

29 Πρέπει να υπομνησθεί ότι, ως Ρουμάνος υπήκοος, ο R. A. Coman έχει, δυνάμει του άρθρου 20, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης.

30 Συναφώς, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως τονίσει ότι η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης τείνει να αποτελέσει τη θεμελιώδη ιδιότητα των υπηκόων των κρατών μελών (αποφάσεις της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, Grzelczyk, C-184/99, EU:C:2001:458, σκέψη 31, της 8ης Μαρτίου 2011, Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, σκέψη 41, και της 2ας Ιουνίου 2016, N. Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, σκέψη 29).

31 Όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, υπήκοος κράτους μέλους ο οποίος, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, άσκησε, ως πολίτης της Ένωσης, το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής σε διαφορετικό κράτος μέλος από το κράτος μέλος καταγωγής του, μπορεί να επικαλεσθεί τα δικαιώματα που σχετίζονται με την ιδιότητα αυτή, ιδίως τα προβλεπόμενα στο άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, ενδεχομένως και έναντι του κράτους μέλους καταγωγής του (βλ., συναφώς, αποφάσεις του Δικαστηρίου της 23ης Οκτωβρίου 2007, Morgan και Bucher, C-11/06 και C-12/06, EU:C:2007:626, σκέψη 22, της 18ης Ιουλίου 2013, Prinz και Seeberger, C-523/11 και C-585/11, EU:C:2013:524, σκέψη 23, καθώς και της 14ης Νοεμβρίου 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, σκέψη 51).

32 Στα δικαιώματα που η διάταξη αυτή αναγνωρίζει στους υπηκόους των κρατών μελών περιλαμβάνεται και το δικαίωμα να διάγουν ομαλή οικογενειακή ζωή τόσο στο κράτος μέλος υποδοχής όσο και στο κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοοι, έχοντας στο πλευρό τους τα μέλη της οικογένειάς τους (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 7ης Ιουλίου 1992, Singh, C-370/90, EU:C:1992:296, σκέψεις 21 και 23, καθώς και της 14ης Νοεμβρίου 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, σκέψη 52 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

33 Όσον αφορά το ζήτημα αν στα προμνησθέντα στην προηγούμενη σκέψη «μέλη της οικογενείας» περιλαμβάνεται και ο υπήκοος τρίτου κράτους, ιδίου φύλου με πολίτη της Ένωσης, ο οποίος έχει συνάψει γάμο με τον δεύτερο εντός κράτους μέλους σύμφωνα με τη νομοθεσία του, πρέπει να υπομνησθεί εξ αρχής ότι η οδηγία 2004/38, η οποία, όπως σημειώθηκε στη σκέψη 25 της παρούσας αποφάσεως, εφαρμόζεται κατ' αναλογίαν υπό περιστάσεις όπως αυτές της υποθέσεως της κύριας δίκης, μνημονεύει ειδικώς, στο άρθρο 2, σημείο 2, στοιχείο α', τον «σύζυγο» ως «μέλος της οικογενείας».

34 Η περιεχόμενη στη διάταξη αυτή έννοια του «συζύγου» αναφέρεται στο πρόσωπο εκείνο που έχει ενωθεί με άλλο πρόσωπο με τα δεσμά του γάμου (βλ., συναφώς, απόφαση της 25ης Ιουλίου 2008, Metock κ.λπ., C-127/08, EU:C:2008:449, σκέψεις 98 και 99).

35 Ως προς το αν στην έννοια αυτή περιλαμβάνεται ο υπήκοος τρίτου κράτους, ιδίου φύλου με πολίτη της Ένωσης, ο οποίος έχει συνάψει γάμο με τον δεύτερο εντός κράτους μέλους σύμφωνα με τη νομοθεσία του, πρέπει να υπογραμμισθεί, κατ' αρχάς, ότι ο όρος «σύζυγος», κατά την έννοια της οδηγίας 2004/38, είναι ουδέτερος όσον αφορά το φύλο και μπορεί, επομένως, να περιλαμβάνει τον ιδίου φύλου σύζυγο του εν λόγω πολίτη της Ένωσης.

36 Πρέπει να επισημανθεί περαιτέρω ότι, ενώ, για τον χαρακτηρισμό ως «μέλους της οικογένειας» ενός συντρόφου με τον οποίο πολίτης της Ένωσης έχει σχέση καταχωρισμένης συμβίωσης βάσει της νομοθεσίας κράτους μέλους, το άρθρο 2, σημείο 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38 παραπέμπει στις προϋποθέσεις που προβλέπει η σχετική νομοθεσία του κράτους μέλους στο οποίο ο εν λόγω πολίτης

σκοπεύει να μεταβεί ή να διαμείνει, το άρθρο 2, σημείο 2, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής, το οποίο εφαρμόζεται εν προκειμένω κατ' αναλογίαν, δεν περιέχει, αντιθέτως, τέτοια παραπομπή όσον αφορά τον όρο «σύζυγος», κατά την έννοια της προμνησθείσας οδηγίας. Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι ένα κράτος μέλος δεν είναι δυνατόν να επικαλείται το εθνικό του δίκαιο προκειμένου να αποκλείσει την αναγνώριση στο έδαφός του –όσον αφορά τη χορήγηση και μόνον παράγωγου δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτου κράτους– του γάμου που συνήψε ο υπήκοος τρίτου κράτους με τον ιδίου φύλου πολίτη της Ένωσης εντός άλλου κράτους μέλους και σύμφωνα με τη νομοθεσία του.

37 Βεβαίως, η προσωπική κατάσταση, στην οποία υπάγονται οι σχετικοί με τον γάμο κανόνες, αποτελεί τομέα που εμπίπτει στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, το δε δίκαιο της Ένωσης δεν θίγει την αρμοδιότητα αυτή (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 2ας Οκτωβρίου 2003, Garcia Avello, C-148/02, EU:C:2003:539, σκέψη 25, της 1ης Απριλίου 2008, Maruko, C-267/06, EU:C:2008:179, σκέψη 59, καθώς και της 14ης Οκτωβρίου 2008, Grunkin και Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, σκέψη 16). Επομένως, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να προβλέπουν ή να μην προβλέπουν τον γάμο μεταξύ προσώπων του ιδίου φύλου (απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2016, D. Parris, C-443/15, EU:C:2016:897, σκέψη 59).

38 Εντούτοις, όπως προκύπτει από πάγια νομολογία, κατά την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής, τα κράτη μέλη οφείλουν να συμμορφώνονται προς το δίκαιο της Ένωσης και, ιδίως, προς τις διατάξεις της Συνθήκης σχετικά με την ελευθερία κάθε πολίτη της Ένωσης να κυκλοφορεί και να διαμένει στο έδαφος των κρατών μελών (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 2ας Οκτωβρίου 2003, Garcia Avello, C-148/02, EU:C:2003:539, σκέψη 25, της 14ης Οκτωβρίου 2008, Grunkin και Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, σκέψη 16, καθώς και της 2ας Ιουνίου 2016, N. Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, σκέψη 32).

39 Πλην όμως, τυχόν δυνατότητα των κρατών μελών να επιτρέπουν ή να αρνούνται την είσοδο και τη διαμονή στο έδαφός τους τους σε υπήκοο τρίτου κράτους, ο οποίος έχει συνάψει γάμο με ιδίου φύλου πολίτη της Ένωσης εντός κράτους μέλους σύμφωνα με τη νομοθεσία του, αναλόγως του αν ότι οι διατάξεις του εθνικού δικαίου προβλέπουν ή όχι τον γάμο μεταξύ προσώπων του ιδίου φύλου, θα είχε ως αποτέλεσμα να διαφέρει από το ένα κράτος μέλος στο άλλο η ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της Ένωσης που έχουν ήδη κάνει χρήση της ελευθερίας αυτής, αναλόγως των σχετικών διατάξεων του εθνικού δικαίου (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 25ης Ιουλίου 2008, Metock κ.λπ., C-127/08, EU:C:2008:449, σκέψη 67). Μια τέτοια κατάσταση θα ήταν αντίθετη προς τη νομολογία του Δικαστηρίου την οποία ο γενικός εισαγγελέας υπενθύμισε στο σημείο 73 των προτάσεών του, κατά την οποία, λαμβανομένων υπόψη του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται η οδηγία 2004/38 και των σκοπών που αυτή επιδιώκει, οι διατάξεις της, οι οποίες εφαρμόζονται εν προκειμένω κατ' αναλογίαν, δεν είναι δυνατόν να ερμηνεύονται συσταλτικώς και δεν πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να καθίστανται άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας (αποφάσεις της 25 Ιουλίου 2008, Metock κ.λπ., C-127/08, EU:C:2008:449, σκέψη 84, και της 18 Δεκεμβρίου 2014, McCarthy κ.λπ., C-202/13, EU:C:2014:2450, σκέψη 32).

40 Επομένως, η άρνηση των αρχών κράτους μέλους να αναγνωρίσουν, όσον αφορά τη χορήγηση και μόνον παράγωγου δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτου κράτους, τον γάμο του με ιδίου φύλου πολίτη της Ένωσης,, υπήκοο του εν λόγω κράτους μέλους, ο οποίος συνήφθη κατά τη διάρκεια της πραγματικής τους διαμονής σε άλλο κράτος μέλος και σύμφωνα με τη νομοθεσία του τελευταίου αυτού κράτους, μπορεί να παρακωλύσει την εκ μέρους του πολίτη αυτού άσκηση του κατοχυρωμένου στο άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ δικαιώματός του να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών. Πράγματι, η άρνηση αυτή θα έχει ως συνέπεια να στερηθεί ενδεχομένως ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης τη δυνατότητα να επιστρέψει στο κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος, συνοδευόμενος από τον/την σύζυγό του.

41 Πάντως, κατά πάγια νομολογία, περιορισμός στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων ο οποίος, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, είναι ανεξάρτητος από την ιθαγένεια των οικείων προσώπων, μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο βάσει αντικειμενικών λόγων γενικού συμφέροντος και εφόσον είναι

ανάλογος προς τον θεμιτώς επιδιωκόμενο από το εθνικό δίκαιο σκοπό (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 14ης Οκτωβρίου 2008, Grunkin και Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, σκέψη 29, της 26ης Φεβρουαρίου 2015, Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, σκέψη 34, καθώς και της 2ας Ιουνίου 2016, N. Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, σκέψη 48). Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι ένα μέτρο είναι ανάλογο όταν είναι πρόσφορο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και δεν υπερβαίνει το αναγκαίο για την επίτευξή του μέτρο (απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2015, Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, σκέψη 34 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

42 Όσον αφορά τους λόγους γενικού συμφέροντος, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι πλείονες κυβερνήσεις που υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο επισήμαναν, στο πλαίσιο αυτό, τον θεμελιώδη χαρακτήρα του θεσμού του γάμου και τη βούληση πλειόνων κρατών μελών να διατηρήσουν την αντίληψη ότι ο γάμος αποτελεί ένωση μεταξύ άνδρα και γυναίκας, η οποία προστατεύεται σε ορισμένα κράτη μέλη με κανόνες συνταγματικής ισχύος. Η Λεττονική Κυβέρνηση επισήμανε ως εκ τούτου κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι, ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υποθέσεως της κύριας δίκης, η μη αναγνώριση των γάμων μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου που έχουν συναφθεί σε άλλο κράτος μέλος αποτελεί περιορισμό του άρθρου 21 ΣΛΕΕ, ο περιορισμός αυτός δικαιολογείται από λόγους που συνδέονται με τη δημόσια τάξη και με τη μνημονευόμενη στο άρθρο 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ εθνική ταυτότητα.

43 Πρέπει να υπομνησθεί συναφώς ότι, κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ, η Ένωση σέβεται την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών της, η οποία είναι συμφυής με τη θεμελιώδη πολιτική και συνταγματική τους δομή (βλ. επίσης, συναφώς, απόφαση της 2ας Ιουνίου 2016, N. Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, σκέψη 73 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

44 Εξάλλου, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως κρίνει ότι η έννοια της «δημοσίας τάξεως» ως δικαιολόγηση παρεκκλίσεως από θεμελιώδη ελευθερία πρέπει να ερμηνεύεται στενά, ούτως ώστε το περιεχόμενό της να μην καθορίζεται μονομερώς από κάθε κράτος μέλος, άνευ ελέγχου εκ μέρους των θεσμικών οργάνων της Ένωσης. Ως εκ τούτου, επίκληση της δημόσιας τάξεως χωρεί μόνο σε περίπτωση πραγματικής και αρκούντως σοβαρής απειλής, θίγουσας θεμελιώδες συμφέρον της κοινωνίας (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 2ας Ιουνίου 2016, N. Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, σκέψη 67, καθώς και της 13ης Ιουλίου 2017, A, C-193/16, EU:C:2017:542, σκέψη 18 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

45 Στο πλαίσιο αυτό, διαπιστώνεται ότι η υποχρέωση ενός κράτους μέλους να αναγνωρίσει τον γάμο μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου που έχει συναφθεί σε άλλο κράτος μέλος σύμφωνα με τη νομοθεσία του, αποκλειστικώς για τη χορήγηση παράγωγου δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτου κράτους, δεν θίγει τον θεσμό του γάμου στο πρώτο αυτό κράτος μέλος, ο οποίος καθορίζεται στο εθνικό δίκαιο και υπάγεται, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 37 της παρούσας αποφάσεως, στην αρμοδιότητα των κρατών μελών. Η υποχρέωση αυτή δεν επιβάλλει στο εν λόγω κράτος μέλος να προβλέψει, στο εθνικό του δίκαιο, τον θεσμό του γάμου μεταξύ προσώπων του ιδίου φύλου. Το οικείο κράτος μέλος υποχρεούται απλώς να αναγνωρίζει τέτοιους γάμους, που έχουν συναφθεί εντός άλλου κράτους μέλους σύμφωνα με τη νομοθεσία του, αποκλειστικώς και μόνον ώστε να καθίσταται δυνατή η άσκηση των δικαιωμάτων που τα άτομα αυτά αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης.

46 Επομένως, τέτοια υποχρέωση αναγνωρίσεως, με αποκλειστικό σκοπό τη χορήγηση παράγωγου δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτου κράτους, δεν θίγει την εθνική ταυτότητα ούτε απειλεί τη δημόσια τάξη του οικείου κράτους μέλους.

47 Πρέπει να σημειωθεί επιπλέον ότι ένα εθνικό μέτρο το οποίο είναι ικανό να παρακωλύσει την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων δεν μπορεί να δικαιολογείται παρά μόνον εφόσον είναι σύμφωνο με τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη, του οποίου την τήρηση διασφαλίζει το Δικαστήριο (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 66).

48 Όσον αφορά την έννοια του «συζύγου» στο άρθρο 2, σημείο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38, το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής που κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη είναι θεμελιώδες.

49 Συναφώς, όπως προκύπτει από τις επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (ΕΕ 2007, C 303, σ. 17), σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη, τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο άρθρο 7 έχουν την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με εκείνα που κατοχυρώνονται στο άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπεγράφη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950.

50 Από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προκύπτει ότι η σχέση που διατηρεί ένα ζεύγος ομοφύλων μπορεί να εμπίπτει στην έννοια της «ιδιωτικής ζωής», καθώς και της «οικογενειακής ζωής», όπως ακριβώς και η σχέση ενός ζεύγους ετεροφύλων ευρισκόμενου στην ίδια κατάσταση (απόφαση του ΕΔΔΑ της 7ης Νοεμβρίου 2013, Βαλλιανάτος κ.λπ. κατά Ελλάδας, CE:ECHR:2013:1107JUD002938109, § 73, καθώς και απόφαση του ΕΔΔΑ της 14ης Δεκεμβρίου 2017, Orlandi κ.λπ. κατά Ιταλίας, CE:ECHR:2017:1214JUD002643112, § 143).

51 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, οσάκις πολίτης της Ένωσης έχει κάνει χρήση του δικαιώματός του ελεύθερης κυκλοφορίας, μεταβαίνοντας και διαμένοντας πράγματι, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38, σε διαφορετικό κράτος μέλος από εκείνο του οποίου έχει την ιθαγένεια, και έχει, στο πλαίσιο αυτό, δημιουργήσει ή εδραιώσει οικογενειακή ζωή με ιδίου φύλου υπήκοο τρίτου κράτους με τον οποίο έχει συνάψει νομίμως γάμο εντός του κράτους μέλος υποδοχής, το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους του οποίου την ιθαγένεια έχει ο πολίτης της Ένωσης δεν δύνανται να αρνηθούν να χορηγήσουν στον προμνησθέντα υπήκοο τρίτου κράτους δικαίωμα διαμονής στο έδαφος του κράτους μέλους αυτού, με την αιτιολογία ότι η νομοθεσία του εν λόγω κράτους μέλους δεν προβλέπει γάμο μεταξύ ατόμων του ιδίου φύλου.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

52 Με το δεύτερο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινισθεί, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, αν το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υποθέσεως της κύριας δίκης, ο υπήκοος τρίτου κράτους, ιδίου φύλου με πολίτη της Ένωσης, ο οποίος έχει συνάψει γάμο με τον δεύτερο εντός κράτους μέλους σύμφωνα με τη νομοθεσία του έχει δικαίωμα διαμονής άνω των τριών μηνών στο έδαφος του κράτους μέλους του οποίου την ιθαγένεια έχει ο πολίτης της Ένωσης.

53 Όπως υπομνήσθηκε στις σκέψεις 23 και 24 της παρούσας αποφάσεως, οσάκις, στο πλαίσιο πραγματικής διαμονής πολίτη της Ένωσης σε διαφορετικό κράτος μέλος από εκείνο του οποίου έχει την ιθαγένεια, βάσει και τηρουμένων των όρων της οδηγίας 2004/38, έχει δημιουργηθεί ή εδραιωθεί οικογενειακή ζωή εντός του τελευταίου αυτού κράτους μέλους, η πρακτική αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων που ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης αντλεί από το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ επιτάσσει η οικογενειακή ζωή που διήγε ο πολίτης αυτός στο εν λόγω κράτος μέλος να μπορεί να συνεχισθεί, κατά την επιστροφή του στο κράτος μέλος του οποίου έχει την ιθαγένεια, διά της χορηγήσεως παράγωγου δικαιώματος διαμονής στο ενδιαφερόμενο μέλος της οικογένειας το οποίο είναι υπήκοος τρίτου κράτους.

54 Όσον αφορά τις προϋποθέσεις χορηγήσεως του εν λόγω παράγωγου δικαιώματος διαμονής, το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει, όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 25 της παρούσας αποφάσεως, ότι αυτές δεν πρέπει να είναι αυστηρότερες από τις προβλεπόμενες στην οδηγία 2004/38 για τη

χορήγηση του εν λόγω δικαιώματος σε υπήκοο τρίτου κράτους ο οποίος είναι μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, εγκαθιστάμενος σε διαφορετικό κράτος μέλος από εκείνο του οποίου έχει την ιθαγένεια.

55 Συναφώς, όπως προκύπτει από το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, το προβλεπόμενο στην παράγραφο 1 του άρθρου αυτού δικαίωμα διαμονής εκτείνεται στα μέλη της οικογενείας τα οποία δεν έχουν την ιθαγένεια κράτους μέλους, όταν συνοδεύουν τον πολίτη της Ένωσης ή μεταβαίνουν στο κράτος μέλος υποδοχής για να διαμείνουν με αυτόν και εφόσον ο εν λόγω πολίτης πληροί τους όρους του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α′, β′ ή γ′, του ίδιου άρθρου.

56 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω σκέψεων, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υποθέσεως της κύριας δίκης, ο υπήκοος τρίτου κράτους, ιδίου φύλου με πολίτη της Ένωσης, ο οποίος έχει συνάψει γάμο με τον δεύτερο εντός κράτους μέλους σύμφωνα με τη νομοθεσία του έχει δικαίωμα διαμονής άνω των τριών μηνών στο έδαφος του κράτους μέλους του οποίου την ιθαγένεια έχει ο πολίτης της Ένωσης. Το παράγωγο αυτό δικαίωμα διαμονής δεν είναι δυνατόν να υπόκειται σε προϋποθέσεις αυστηρότερες από εκείνες που προβλέπονται στο άρθρο 7 της οδηγίας 2004/38.

Επί του τρίτου και επί του τέταρτου ερωτήματος

57 Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα, παρέλκει η απάντηση στο τρίτο και στο τέταρτο ερώτημα.

Επί των δικαστικών εξόδων

58 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαίνεται:

1) Οσάκις πολίτης της Ένωσης έχει κάνει χρήση του δικαιώματός του ελεύθερης κυκλοφορίας, μεταβαίνοντας και διαμένοντας πράγματι, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών της οικογένειάς τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ, σε διαφορετικό κράτος μέλος από εκείνο του οποίου έχει την ιθαγένεια, και έχει, στο πλαίσιο αυτό, δημιουργήσει ή εδραιώσει οικογενειακή ζωή με ιδίου φύλου υπήκοο τρίτου κράτους με τον οποίο έχει συνάψει νομίμως γάμο εντός του κράτους μέλους υποδοχής, το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους του οποίου την ιθαγένεια έχει ο πολίτης της Ένωσης δεν δύνανται να αρνηθούν να χορηγήσουν στον προμνησθέντα υπήκοο τρίτου κράτους δικαίωμα διαμονής στο έδαφος του κράτους μέλους αυτού, με την αιτιολογία ότι η νομοθεσία του εν λόγω κράτους μέλους δεν προβλέπει γάμο μεταξύ ατόμων του ιδίου φύλου.

2) Το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υποθέσεως της κύριας δίκης, ο υπήκοος τρίτου κράτους, ιδίου φύλου με πολίτη της Ένωσης, ο οποίος έχει συνάψει γάμο με τον δεύτερο εντός κράτους μέλους σύμφωνα με τη νομοθεσία του έχει δικαίωμα διαμονής άνω των τριών μηνών στο έδαφος του κράτους μέλους του

οποίου την ιθαγένεια έχει ο πολίτης της Ένωσης. Το παράγωγο αυτό δικαίωμα διαμονής δεν είναι δυνατόν να υπόκειται σε προϋποθέσεις αυστηρότερες από εκείνες που προβλέπονται στο άρθρο 7 της οδηγίας 2004/38.

(υπογραφές)